

เชิงอรรถ

บทที่ 1 ภูมิศาสตร์ : ความหลากหลาย

¹Louis Haren, et al., **China's Three Thousand Years, the Story of a Great Civilization** (New York: MacMillan Publishing Co., Inc., 1973), p. 75.

²John King Fairbank, **China, A New History** (Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 1992), p. 1.

³Ibid., p. 5.

บทที่ 2 พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ในสมัยแรกเริ่ม

¹Gina L. Barnes, **China Korea and Japan, The Rise of Civilization of East Asia** (London: Thames and Hudson Ltd., 1993), p. 130.

²Ibid., pp. 19–20.

³“China,” **The New Encyclopaedia Britannica** (15 edition), XVI, 70.

⁴คำแปล, ภาพยนตร์สามก๊ก แพร่ภาพทางโทรทัศน์ช่อง 9 เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2538.

⁵Fairbank, **China**, p. 45.

⁶Ibid.

⁷Ibid., p. 42.

⁸J. M. Roberts, **The Penguin History of the World** (6th ed.; England: Penguin Books, 1990), p. 144.

⁹L. S. Stavrianos, **The World to 1500, a Global History** (2nd ed.; Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice–Hall, Inc., 1975), p. 64.

¹⁰Fairbank, **China**, p. 41.

¹¹William McNeil, **The Rise of the West, A History of the Human Community** (7th ed.; Chicago: The University of Chicago Press, 1970), p. 223.

บทที่ 3 ราชวงศ์โจวกับต้นแบบอารยธรรมจีน

¹ประวัติศาสตร์จีนกำหนดยุคสมัยราชวงศ์โจวไว้ 2 แบบ แบบที่หนึ่งคือ สมัยราชวงศ์โจวแท้ๆ ตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 11 ก.ค.ศ. ถึง 770 ปี ก.ค.ศ. ระยะเวลาตั้งแต่ 771 ปี ก.ค.ศ. ถึง 476 ปี ก.ค.ศ. เป็นอีกยุคสมัยหนึ่งโดยเฉพาะ แบบที่ 2 ถือว่า ศตวรรษที่ 11 ก.ค.ศ. ถึง 476 ปี

ก.ค.ศ. เป็นสมัยโจว ดูตัวอย่างใน Bai Shouyi (ed.), **An Outline History of China** (China: Foreign Language Press, 1982), p. 71.

²“China,” **The New Encyclopaedia Britannica**, Macropaedia, Knowledge in Depth (15th ed.); XVI, 73.

³Edwin O. Reischauer and J. K. Fairbank, **East Asia, The Great Tradition** (Boston: Houghton Mifflin Company, 1970), p. 51.

⁴“China,” op. cit., 71.

⁵A. C. Graham, “The Place of Reason in the Chinese Philosophical Tradition,” **The Legacy of China**, ed. Raymond Dawson (London: Oxford University Press, 1971), p. 30.

⁶จำนงค์ ทองประเสริฐ (แปล), **บ่อเกิดลัทธิประเพณีจีน**, ภาค 1-3 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2537), หน้า 37. แปลจาก Wm. Theodore de Bary (Comp.), **Sources of Chinese Tradition**, Vol. I, ed. Wm. Theodore de Bary (London: Oxford University Press, 1971), p. 26.

⁷Reischauer, **East Asia**, p. 70.

⁸Stavrianos, **The World to 1500**, p. 168.

⁹Franz H. Michael and George E. Taylor, **The Far East in the Modern World** (3rd ed.; New York: Holt, Rinehart and Winston, 1975), p. 51.

¹⁰Graham, “The Place,” **The Legacy**, p. 35.

¹¹C. P. Fitzgerald, **China, A Short Cultural History** (Great Britain: W. & J. Mackay Limited, Chatham, 1978), p. 569.

¹²ดูตัวอย่างบัณฑิต ในสายตาของประชาชน ใน Wu Ching-Tzu, “The Scholar-Official: The Road to Success,” **Imperial China**, the Eighteenth and Nineteenth Centuries, ed. Franz Schurmann and Orville Schell (Great Britain: Penguin Books, 1972), pp. 85-98.

¹³ความหมายของ ภาวนา ในพระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์** (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2536), หน้า 203.

¹⁴Reischauer, **East Asia**, p. 72.

¹⁵David B. Guralnik (ed.), **Webster’s New World Dictionary of the American Language** (U.S.A.: The World Publishing Company, 1972), p. 50.

¹⁶Michael, **The Far East**, p. 44.

¹⁷Reischauer, **East Asia**, p. 77.

¹⁸de Bary, **Sources of Chinese Tradition**, p. 34.

¹⁹Graham, "The Place," **The Legacy**, p. 48.

²⁰Fairbank, **China**, p. 53.

บทที่ 4 ราชวงศ์ฉิน ผู้ถูกสาปแช่งรอบทิศ

¹Bai Shouyi, **An Outline History**, p. 124.

²Ibid., pp. 168-69.

³Fairbank, **China**, p. 55.

⁴Reischauer, **East Asia**, p. 88.

⁵Ibid., p. 91.

⁶Stavrianos, **The World**, p. 170.

บทที่ 5 จักรวรรดิฮั่น

¹Reischauer, **East Asia**, p. 101.

²**Britannica**, XVI, 75.

³Reischauer, op.cit., p. 110.

⁴Barnes, **China**, p. 203.

⁵Fairbank, **China**, p. 69.

⁶Stavrianos, **The World**, p. 174; Reischauer, **East Asia**, p. 96 ว่า 130,285 คน

⁷Roberts, **History of the World**, p. 423.

⁸Stavrianos, op. cit., p. 174.

⁹Fairbank, **China**, p. 66.

¹⁰Reischauer, **East Asia**, p. 97.

¹¹Ibid., p. 112.

บทที่ 6 ราชวงศ์ชู่

¹McNeil, **The Rise of the West**, p. 469.

²Reischauer, **East Asia**, p. 137.

³E. Zürcher, "Buddhism in China," **The Legacy**, p. 63.

⁴พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า 183-84. การแต่งเรื่องหลักธรรมโดยสังเขปจะใช้หนังสือเล่มดังกล่าวและอีกเล่มของผู้แต่งคนเดียวกันเป็นหลักคือ **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม** (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535) ข้อความในอัญญาประกาศ คำนิยามและคำอธิบายศัพท์ต่อไปในหัวข้อนี้ส่วนใหญ่มาจากพจนานุกรม 2 เล่มดังกล่าว

⁵พระเทพเวที, **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า 189.

⁶“อักษรสาสตริกา “ปรัชญาปารมิตา,” บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย, ภาค 1-3, จำนวนคําทองประเสริฐแปล (พระนคร: ราชบัณฑิตยสถาน, โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2537), หน้า 301-2.

⁷Zurcher, “Buddhism,” **The Legacy**, p. 67.

⁸พระเทพเวที, **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า 323.

⁹Ibid., หน้า 203.

¹⁰Ibid., หน้า 60 และ **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525** (พิมพ์ครั้งที่ 1 2525; กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2538), หน้า 290.

¹¹พระเทพเวที, **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า 387.

¹²Fitzgerald, **China**, p. 568.

บทที่ 7 ราชวงศ์ถังกับยุคจีนคลาสสิก

¹Reischauer, **East Asia**, p. 23.

²Ibid., p. 219.

³Prefectures (Chou) ประกอบด้วยอำเภอ (Hsien, Subprefectures) คำว่า hsien ในสมัยฉินและสมัยฮั่น มีความหมายว่า จังหวัด (Prefectures) ในสมัยถัง hsien แปลว่า อำเภอ ปัจจุบัน hsien แปลว่า อำเภอ หรือเขต (County or district) ดู Reischauer, **East Asia**, p. 167.

⁴Fairbank, **China**, p. 82.

⁵Roberts, **History of the World**, p. 424.

⁶Reischauer, **East Asia**, p. 165.

⁷Ibid., p. 166.

⁸Roberts, **History**, p. 424.

⁹Reischauer, **East Asia**, p. 166.

¹⁰Roberts, op.cit., p. 428.

¹¹McNeil, **The Rise of the West**, p. 472; Zurcher, “Buddhism,” **The Legacy**, p. 75; Reischauer, **East Asia**, p. 175.

¹²Fairbank, **China**, p. 79.

บทที่ 8 ราชวงศ์ซ่ง : อารยธรรมจีนเกิดใหม่

¹Stavrianos, **The World**, p. 319.

²Reischauer, **East Asia**, p. 118.

³Fairbank, **China**, p. 92.

⁴Ibid., p. 87.

⁵Roberts, **History of the World**, p. 431.

⁶Reischauer, **East Asia**, p. 211.

⁷Reischauer, **China**, p. 126.

⁸Reischauer, **East Asia**, p. 223.

⁹Ibid., p. 204.

¹⁰Reischauer, **China**, p. 106.

¹¹de Bary, **Sources of Chinese Tradition**, I, 381.

¹²สำนักวิชาการ (Academies) เป็นคำที่กำหนดขึ้นโดยเปรียบเทียบว่า Academies มีความหมายใกล้เคียงกับลักษณะของสำนักศึกษา Academy เป็นสถานศึกษาเฉพาะให้การศึกษาอบรมคนให้ออกไปรับใช้บ้านเมือง และเป็นศูนย์กลางของปรัชญา Academy เป็นคำที่ใช้เรียกสถานศึกษาประเภทนี้ของนครรัฐกรีกในยุคโบราณ ดู Judge, **Oxford Illustrated Encyclopedia**, III, 2.

¹³“Confucianism,” **The New Encyclopedia Britannica**, Macropaedia, Knowledge in Depth (15th ed.), XVI, 659.

¹⁴พจนานุกรมพุทธศาสน์, ฉบับประมวลธรรม, หน้า 440 และ พจนานุกรมพุทธศาสน์, ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 261.

¹⁵“Confucianism,” op.cit., 660.

¹⁶Fairbank, **China**, p. 98.

¹⁷Ibid., p. 100.

¹⁸Stavrianos, **The World**, p. 317.

¹⁹Reischauer, **East Asia**, p. 241.

บทที่ 9 ราชวงศ์มองโกล

¹Reischauer, **East Asia**, p. 267.

²**The New Encyclopedia Britannica**, Macropedia, Knowledge in Depth (15th ed.), XIX, 745.

³Ibid.

⁴Roberts, **History of the World**, p. 431.

⁵**Britannica**, XIX, 747.

⁶Fairbank, **China**, p. 119.

⁷Judge, **Oxford**, III, 201.

⁸Reischauer, **East Asia**, p. 273.

บทที่ 10 ราชวงศ์หมิง

¹Reischauer, **East Asia**, pp. 317–19.

²Ibid., p. 322.

³Fairbank, **China**, p. 139.

⁴Reischauer, **East Asia**, p. 332.

⁵Ibid., p. 290.

⁶คำนิยามนโยบายการคลังดู วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน, **พจนานุกรมศัพท์เศรษฐศาสตร์** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534), หน้า 127.

⁷คำนิยาม เกษตรกรรมเขตแล้งคือ การเพาะปลูกที่ไม่ใช้การชลประทานช่วยในบริเวณที่มีฝนน้อย แต่รักษาความชื้นในดินไว้โดยวิธีการต่าง ๆ อาทิ ปลูกพืชที่ต้องการความชื้นน้อย กำจัดวัชพืช พรวนดินกลับหน้าดิน คลุมหน้าดินด้วยวัสดุต่าง ๆ เพื่อกำบังแดดมิให้น้ำและความชื้นในดินระเหยง่าย ดู **พจนานุกรมศัพท์ภูมิศาสตร์ อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, เล่ม 1 A-K (พิมพ์ครั้งที่ 3; กรุงเทพมหานคร: หจก. นนทชัย, 2523), หน้า 267.

⁸Fairbank, **China**, p. 134.

¹⁰Reischauer, **East Asia**, p. 333.

¹¹ดูภาพดูหาสอบใน Ibid., p. 202.

¹²Joseph R. Levenson, “The Amateur Ideal in Ming and Early Ch’ing Society,”

Imperial China, p. 78.

¹³Fairbank, **China**, p. 130.

¹⁴Reischauer, **East Asia**, p. 313.

¹⁵Graham, “The Place of Reason,” **The Legacy**, p. 52.

¹⁶Michael, **The Far East**, p. 52.

¹⁷Stavrianos, **The World**, p. 317.

¹⁸Levenson, “The Amateur,” **Imperial China**, p. 76.

¹⁹Fairbank, **China**, p. 133.

²⁰Reischauer, **East Asia**, p. 323.

บทที่ 11 จักรวรรดิจีน : ราชวงศ์ชิงกับความรุ่งโรจน์

¹Immanuel C.Y. Hsü, **The Rise of Modern China** (New York: Oxford University Press, 1970), pp. 24–25.

²Bai Shouyi (ed.), **An Outline History of China** (Beijing: Foreign Language Press, 1982), p. 375.

³Edwin O. Reischauer and John K. Fairbank, **East Asia, the Great Tradition** (Boston: Houghton Mifflin Company, 1960), p. 290.

⁴Henry McAleavy, **The Modern History of China** (New York: Frederic A. Praeger, 1969), p. 31.

⁵Hsü, **The Rise**, p. 74.

⁶John K. Fairbank, **China, A New History** (Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 1992), p. 14.

⁷*Ibid.*, p. 16. ⁸Hsü, **The Rise**, p. 85.

⁹"China," **The New Encyclopedia Britannica**, Macropaedia, Knowledge in Depth (1991), XVI, 122.

¹⁰ดูรายละเอียดใน G.F. Hudson, "China and the World," **The Legacy of China**, ed. Raymond Dawson (London: Oxford University Press, 1971), p. 354; Ping-Ti Ho "The Population of China," **Imperial China**, ed. Franz Shurmann and Orville Schell (Great Britain: Penguin Books, 1972), pp. 73–74; Joseph R. Levenson, "The Amateur Ideal in Ming and Early Ch'ing Society," **Imperial China**, p. 81; Hsü, **The Rise**, p. 86, 95; Frederic Wakeman, Jr., "High Ch'ing: 1683–1839," **Modern East Asia: Essays in Interpretation**, ed. James B. Crowley (New York: Harcourt, Brace & World, Inc., 1970), p. 22; Wolfram Eberhard, **A History of China** (A Revised Edition; London: Routledge Kegan Paul, 1977), p. 288; L.S. Stavrianos, **The World to 1500, A Global History** (Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice–Hall, Inc., 1975), p. 318 and Bai, **An Outline**, pp. 406–18.

¹¹C.P. Fitzgerald, **China, A Short Cultural History** (Great Britain: W & J. Mackay Limited, Chatham, 1978), p. 555.

¹²Hsü, **The Rise**, p. 52.

¹³Ping-Ti Ho, "The Population," **Imperial China**, p. 64.

¹⁴Hsü, op. cit., p. 58. ¹⁵Ibid., p. 63.

¹⁶Ibid., p. 72.

¹⁷การเขียนหัวข้อการบริหารรัฐ ได้ใช้องค์ความรู้รัฐศาสตร์เป็นหลักประกอบ ดู
วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, "หลักการรวมอำนาจ หลักการแบ่งอำนาจและหลักการกระจายอำนาจ,"
(บทความพิเศษเนื่องในโอกาสการประชุมวิชาการทางนิติศาสตร์ไทย-ฝรั่งเศส ครั้งที่ 2 เรื่องการ
กระจายอำนาจและการจัดการบริหารงานท้องถิ่น, ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 15-16 ธันวาคม
2537, กรุงเทพมหานคร; พิมพ์เผยแพร่ตามหัวข้อเดิม, **ผู้จัดการรายวัน**, วันที่ 13, 14, 15 ธันวาคม
พ.ศ. 2537), หน้า 9, 11, 11 ตามลำดับ.

¹⁸McAleavy, **The Modern**, p. 27.

¹⁹Hsü, **The Rise**, p. 100. ²⁰Ibid., p. 102.

²¹L.S. Stavrianos, **The World Since 1500, A Global History** (Englewood
Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc., 1975), p. 25.

²²Reischauer, **East Asia**, p. 368 and Hsu, **The Rise**, p. 66.

²³Hsü, **The Rise**, p. 59.

²⁴Pei Huang, "Aspects of Ch'ing Autocracy: An Institutional Study, 1644-1735,"
Readings in Modern Chinese History, ed. Immanuel C.Y. Hsü (London: Oxford
University Press, 1971), p. 9.

²⁵Frank H. Michael and George E. Taylor, **The Far East in the Modern World**
(New York: Holt, Rinehart and Winston, 1975), p. 25.

²⁶Wu Ching-Tzu, "The Scholars," **Imperial China**, p. 89.

²⁷McAleavy, **The Modern**, p. 31; Michael, **The Far East**, p. 25.

²⁸Hsü, **The Rise**, p. 103.

²⁹Albert Feuerwerker, **Modern China** (Englewood Cliffs, New Jersey:
Prentice-Hall, Inc., 1964), p. 63.

³⁰Fairbank, **China**, p. 16.

³¹Hsü, **The Rise**, p. 118. ³²Ibid., p. 103

³³เชิงอรธข้อ 1, E.G. Pulleybank, "The Historiographical Tradition," **The Legacy
of China**, p. 156.

³⁴Ibid., p. 163.

³⁵ข้อวิจารณ์ของนายอาร์. แอล. ฮอบสัน (R.L. Hobson) ดู Fitzgerald, **China**, p. 600.

³⁶Reischauer, **East Asia**, p. 290.

³⁷ดูรายละเอียดใน Hsü, **The Rise**, pp. 38-40.

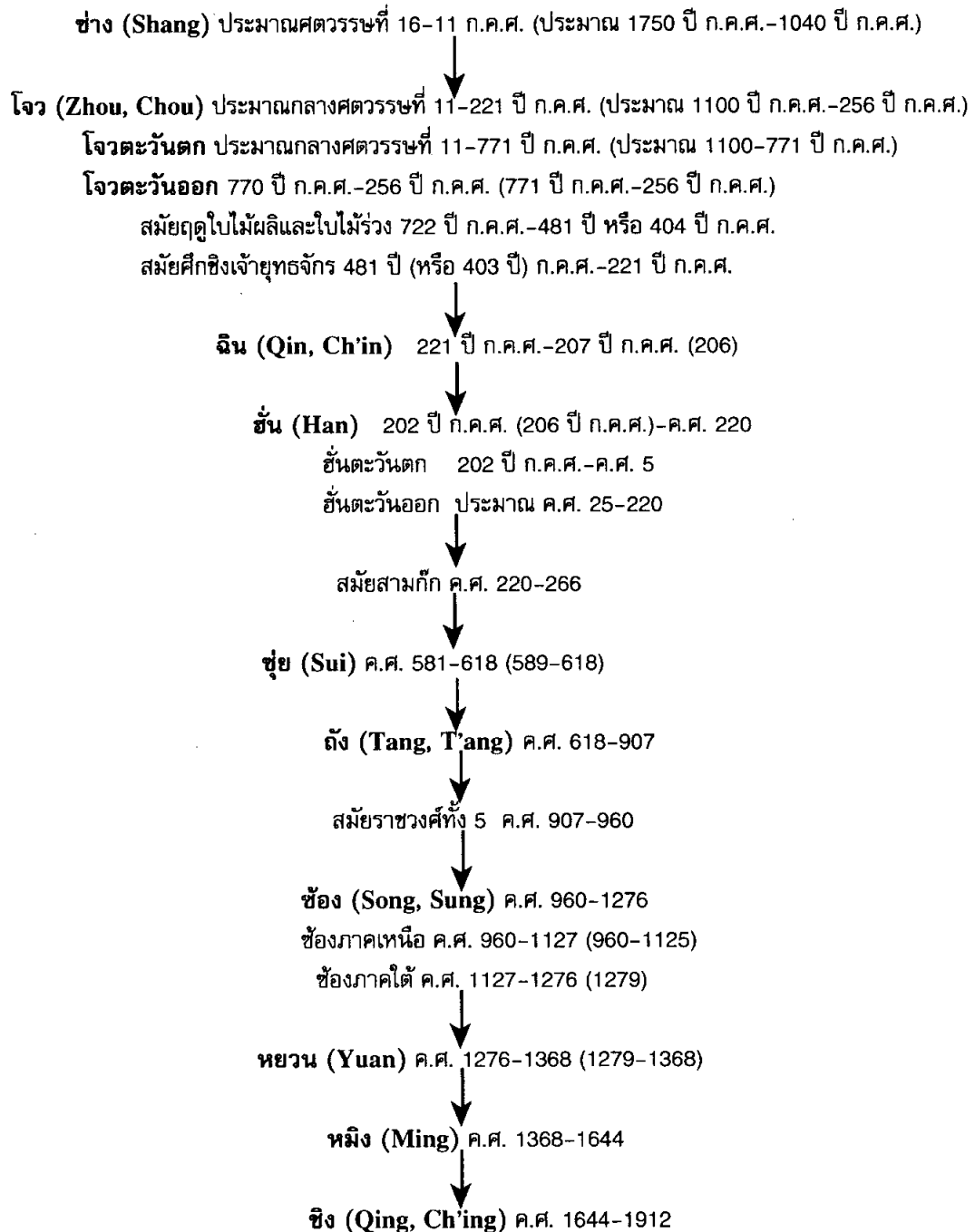
³⁸John K. Fairbank, **The Chinese World Order : Traditional China's Foreign Relations** (Mass.: Harvard University Press, 1968, p. 284; Immanuel C.Y. Hsü, "The Meeting of the Western and Eastern Families of Nations," **Readings**, pp. 79-90; McAleavy, **The Modern**, p. 3.

³⁹Reischauer, **East Asia**, p. 319.

⁴⁰Bai Shouyi, **An Outline**, p. 420.

⁴¹Reischauer, op. cit., p. 346.

ลำดับราชวงศ์ปกครองจีนยุคประวัติศาสตร์

หมายเหตุ

ชื่อราชวงศ์มีหลายแบบ ในที่นี้ ขอเสนอแบบที่นิยมใช้ 2 แบบ แบบที่ 1 เป็นแบบใหม่ เป็นชื่อแรกในวงเล็บ ตามด้วยชื่อเดิมที่นิยมใช้มาก่อน แบบที่ 2 ตามตัวอย่างดู Bai Shouyi, *An Outline History of China* แบบที่ 2 ดู Hsi, *The Rise of Modern China*.

ศักราชของราชวงศ์ตาม Bai Shouyi ศักราชในวงเล็บตาม John King Fairbank, *China, A New History*, p.24.

การสืบราชสันตติวงศ์ของราชวงศ์ชิง

Shi Zu, Shun Zhi (Shun-chih)	ค.ศ. 1643-1661 (1644-1661)
Kang Xi, K'ang hsi or Sheng Zu (K'ang-hsi)	ค.ศ. 1661-1722 (1662-1722)
Yong Zheng or Shi Zong (Yung-cheng)	ค.ศ. 1722-1735 (1723-1735)
Qian Long or Gao Zong (Ch'ien-lung)	ค.ศ. 1733-1796 (1736-1795)
Jia Qing or Ren Zong (Chia-ch'ing)	ค.ศ. 1796-1820 (1796-1820)
Dao Guang or Xuan Zong (Tao-kuang)	ค.ศ. 1820-1850 (1821-1850)
Xian Feng or Wen Zong (Hsien-feng)	ค.ศ. 1850-1861 (1851-1861)
Tong Zhi or Mu Zong (T'ung-chih)	ค.ศ. 1861-1875 (1862-1874)
Guan Xu or De Zong (Kuang-hsi)	ค.ศ. 1875-1908 (1875-1908)
Xuan Tong (Hsüan-t'ung)	ค.ศ. 1908-1912 (1909-1911)

หมายเหตุ

พระบรมนามาภิไธยสะกดแตกต่างกัน และระยะเวลาเสวยราชย์ไม่ตรงกัน ยังไม่มีข้อยุติ

พระบรมนามาภิไธยที่พิมพ์ซ้ำและระยะเวลาเสวยราชย์ กำหนดตามสากลนิยมปัจจุบัน ดู Bai Shouyi,

An Outline History of China, p. 506.

ทั้งพระบรมนามาภิไธยและระยะเวลาเสวยราชย์ที่อยู่ในวงเล็บ เป็นแบบเดิมที่ใช้กันทั่วไปจนเป็นที่รู้จักกัน

ดี ดู Immanuel C.Y. Hsu, **The Rise of Modern China**, p. XXI.

ดูตัวอย่างอีกแบบที่ปรากฏทั่วไปโดยไม่มีตาราง ใน John King Fairbank, **China, A New History**, pp. 143-254.